MIHAIL BULGAKOV

MAJSTOR I MARGARITA

Preveo
Milan Čolić

Laguna

Naslov originala

Михаи́л Афана́сьевич Булга́ков
Ма́стер и Маргари́та

Redakcija prevoda
Nana Bogdanović

Copyright © 2026 ovog izdanja, LAGUNA

EDICIJA SVETSKI KLASICI
Knjiga br. 69

Izdavačka kuća LAGUNA DOO BEOGRAD iz Beograda, ulica Starine Novaka 23, poziva nosioca odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige *Majstor i Margarita* autora Mihaila Bulgakova da se jave našoj izdavačkoj kući u cilju dogovora u vezi sa regulisanjem svih autorskih prava i obaveza putem imejla redakcija@laguna.rs

SADRŽAJ

Rukopisi ne gore: drugi razgovor 11
(Ana Jakovljević Radunović)

PRVI DEO

Poglavlje 1
NIKADA NE RAZGOVARAJTE SA NEPOZNATIMA . . 29

Poglavlje 2
PONTIJE PILAT 43

Poglavlje 3
SEDMI DOKAZ 69

Poglavlje 4
POTERA 75

Poglavlje 5
DESILO SE U GRIBOJEDOVU 84

Poglavlje 6
ŠIZOFRENIJA, KAKO JE I BILO REČENO 98

Poglavlje 7
OPAKI STAN 107

Poglavlje 8
DVOBOJ IZMEĐU PROFESORA I PESNIKA. 119

Poglavlje 9
KOROVJOVLJEVE UJDURME 130

Poglavlje 10
VESTI IZ JALTE 141

Poglavlje 11
IVANOVO UDVAJANJE. 154

Poglavlje 12
CRNA MAGIJA I NJENO RASKRINKAVANJE. 158

Poglavlje 13
POJAVA JUNAKA 174

Poglavlje 14
SLAVA PETLU. 196

Poglavlje 15
SAN NIKANORA IVANOVIČA 206

Poglavlje 16
POGUBLJENJE 220

Poglavlje 17
BURAN DAN 233

Poglavlje 18
ZLOSREĆNI POSETIOCI 247

DRUGI DEO

Poglavlje 19
MARGARITA 271

Poglavlje 20
AZAZELOVA KREMA 286

Poglavlje 21
LET 292

Poglavlje 22
PRI SVETLOSTI SVEĆA 307

Poglavlje 23
VELIKI BAL KOD SATANE 322

Poglavlje 24
SPASAVANJE MAJSTORA 339

Poglavlje 25
KAKO JE PROKURATOR
POKUŠAO DA SPASE JUDU IZ KIRIATA 365

Poglavlje 26
POGREB 377

Poglavlje 27
KRAJ STANA BROJ 50 401

Poglavlje 28
POSLEDNJE PUSTOLOVINE
KOROVJOVA I BEHEMOTA 419

Poglavlje 29
SUDBINA MAJSTORA I MARGARITE JE ODLUČENA .433

Poglavlje 30
VREME JE! VREME! 439

Poglavlje 31
NA VRAPČIJIM BRDIMA 452

Poglavlje 32
OPROŠTAJ I VEČITO UTOČIŠTE 456

EPILOG 463

O autoru. 477

MAJSTOR I MARGARITA

PRVI DEO

Pa lepo, ko si?
Deo snage sam koja vazda želi
*da tvori zlo, a uvek dobro sazda.**

Gete, *Faust*

* J. V. Gete, *Faust*, I deo, prev. Velimir i Branimir Živojinović, Rad, Beograd 1982, str. 240.

Poglavlje 1

NIKADA NE RAZGOVARAJTE SA NEPOZNATIMA

Jednoga proleća u smiraj neviđeno vrelog dana, u Moskvi su se, kraj Patrijaršijskog ribnjaka, pojavila dva građanina. Jedan je bio u sivom letnjem odelu, omanji, tamnokos, uhranjen, ćelav, svoj pristojan šešir držao je u ruci kao lepinju, a pažljivo izbrijano lice ukrašavale su mu neprirodno velike naočari s rožnatim okvirom. Drugi – plećat, rid, kuždrav mladić sa kockastim kačketom zabačenim na potiljak – bio je u kariranoj košulji, izgužvanim belim pantalonama i crnim patikama.

Prvi je bio glavom Mihail Aleksandrovič Berlioz, predsednik uprave jednog od najvećih moskovskih književnih udruženja, koje se skraćeno zvalo MASSOLIT, a i urednik književnog mesečnika, dok je njegov mlađi pratilac bio pesnik Ivan Nikolajevič Ponirjov, koji se potpisivao pseudonimom Bezdomni.

Zašavši u senku lipa koje su tek počele da zelene, pisci su najpre pojurili ka šarenom kiosku sa natpisom: „Pivo i bezalkoholna pića".

Da, treba istaći prvu čudnovatost te strašne majske večeri. Ne samo kraj kioska već ni u čitavoj aleji, koja se pružala uporedo sa Malom Bronom ulicom, nije bilo apsolutno nikoga. U to doba, kada se činilo da se ne može ni disati, kada se sunce,

usijavši Moskvu, naherilo u suvoj izmaglici nekamo iza Sadovog prstena – niko nije došao pod lipe, niko nije sedeo na klupama, aleja je bila pusta.

– Dajte nam narzan* – zatražio je Berlioz.

– Narzana nema – odgovorila je žena u kiosku i zbog nečeg se uvredila.

– Imate li piva? – promuklo je upitao Bezdomni.

– Pivo će stići uveče – rekla je žena.

– Pa šta, onda, imate? – upitao je Berlioz.

– Imamo sok od kajsija, samo nije rashlađen – rekla je žena.

– Pa dobro, dajte, dajte, dajte!…

Sok od kajsija se zaklobučao bogatom žutom penom, a u vazduhu je zamirisalo na berbernicu. Utolivši žeđ, pisci su odmah počeli da štucaju, platili su i seli na klupu, licem prema ribnjaku, a leđima prema Bronoj ulici.

Tada se dogodila druga čudnovatost, koja se ticala samo Berlioza. On je iznenada prestao da štuca, srce mu je udarilo i za trenutak nekuda nestalo, a onda se vratilo, ali sa zabijenom tupom iglom. Osim toga, Berlioza je obuzeo neosnovan, ali tako jak strah da je zaželeo da odmah pobegne glavom bez obzira što dalje od Patrijaršijskog ribnjaka. Berlioz se žalosno osvrnuo oko sebe, ne shvatajući šta ga je to toliko prestrašilo. Pobledeo je, obrisao čelo maramicom i pomislio: „Šta li mi je? To mi se nikada ranije nije dešavalo… Srce mi nije dobro… Premoren sam. Možda bi trebalo sve da pošaljem đavola i da odem u Kislovodsk…“

U tom se trenutku sparan vazduh pred njim zgusnuo, i pretvorio se taj vazduh u prozirnog građanina krajnje čudnovatog izgleda. Na maloj glavi džokejski kačket, kariran, tesan, vazdušast sako… Građanin, gotovo hvat visok, ali uskih ramena, nepojmljivo mršav, a lica, skrećem vam pažnju, podrugljiva.

* Mineralna voda, nazvana prema izvoru u Kislovodsku. (*Prim. prev.*)

Život nije bio navikao Berlioza na neobične pojave. Pobledevši još više, on iskolači oči i zbunjeno pomisli: „To ne može biti!…“

Ali, avaj, to je ipak bilo, i izduženi građanin, koji se provideo, klatio se pred njim levo-desno, ne dotičući nogama zemlju.

Tada je Berlioza obuzeo takav užas da je zatvorio oči. A kada ih je ponovo otvorio – video je da se sve završilo, opsena je nestala, karirani je iščezao, a istovremeno je i tupa igla ispala iz srca.

– Uh, dođavola! – uzviknuo je urednik. – Znaš li, Ivane, da me umalo nije kap udarila od vrućine! Čak sam malo i halucinirao – pokušao je da se osmehne, ali mu se u očima još video nemir i ruke su mu drhtale.

Ali se polako ipak smirio, počeo je da se hladi maramicom i, rekavši koliko je mogao čilo: „Pa, dakle…“, nastavio razgovor prekinut ispijanjem soka od kajsija.

Govorilo se, kako se to kasnije saznalo, o Isusu Hristu. Stvar je bila u tome što je urednik poručio od pesnika za sledeći broj časopisa veliku antireligioznu poemu. Tu poemu je Ivan Nikolajevič napisao, i to za veoma kratko vreme, ali, nažalost, urednika nije njome nimalo zadovoljio. Bezdomni je prikazao glavno lice svoje poeme, to jest Isusa, u najcrnjim bojama, pa ipak je celu poemu, po mišljenju urednika, trebalo napisati iznova. I sada je urednik držao pesniku nešto nalik na predavanje o Isusu, da bi podvukao glavnu grešku pesnikovu. Teško je reći šta je baš dovelo u nepriliku Ivana Nikolajeviča – da li plastična snaga njegovog talenta ili potpuno nepoznavanje problema o kome je hteo da piše – tek, Isus mu je ispao baš kao da je živa, mada ne i privlačna ličnost. A Berlioz je hteo da dokaže pesniku da nije najvažnije kakav je bio Isus, rđav ili dobar, već da Isus kao ličnost nikada uopšte nije ni postojao na svetu, da su sve priče o njemu – prosto izmišljotine, najobičniji mit.

Treba primetiti da je urednik bio čovek načitan i da se vešto pozivao, u svojoj reči, na stare istoričare, na primer na slavnog

Filona iz Aleksandrije i sjajno obrazovanog Josifa Flavija, koji nikada, ni jednom jedinom rečju nisu spomenuli postojanje Isusovo. Pokazujući tako solidnu erudiciju, Mihail Aleksandrovič je rekao između ostalog pesniku i to da pasus u petnaestoj knjizi, u glavi četrdeset četvrtoj, čuvenih Tacitovih *Anala*, gde se govori o Isusovom pogubljenju, nije ništa drugo do pozniji krivotvoreni dodatak.

Pesnik kome je sve što je urednik govorio bilo potpuno novo, pažljivo je slušao Mihaila Aleksandroviča, netremice ga posmatrajući svojim živim zelenim očima, i samo bi s vremena na vreme štucnuo, šapatom proklinjući sok od kajsija.

– Nema nijedne istočnjačke religije – govorio je Berlioz – u kojoj, kao po pravilu, bezgrešna devica ne donosi na svet boga. I hrišćani su, ne izmislivši ništa novo, isto tako stvorili svog Isusa, koji u stvari nije ni postojao. I treba istaći…

Visoki tenor Berliozov razlegao se u pustoj aleji i dok je Mihail Aleksandrovič zalazio u neprohodna područja, u koja može da zađe samo vrlo obrazovan čovek bez bojazni da slomi vrat – pesnik je sve više saznavao zanimljivih i korisnih stvari i o egipatskom Ozirisu, milostivom bogu i sinu Neba i Zemlje, i o feničanskom bogu Tamuzu i o Marduku, pa čak i o manje poznatom strašnom bogu Viclipucliju, koga su u davna vremena poštovali Asteci u Meksiku.

I upravo u trenutku kada je Mihail Aleksandrovič pričao pesniku o tome kako su Asteci pravili od testa figuru Viclipuclija – u aleji se pojavio prvi čovek.

Posle, kada je, otvoreno govoreći, već bilo kasno, razne ustanove su podnele svoje izveštaje sa opisom ovog čoveka. Upoređivanje ovih izveštaja mora da zaprepasti. Tako se, na primer, u prvom izveštaju govori da je ovaj čovek bio oniži, da je imao zlatne zube i da je hramao na desnu nogu. U drugom izveštaju stoji da je čovek bio ogroman, da je imao platinske krunice i da je hramao na levu nogu. Treći izveštaj lakonski saopštava da čovek nije imao nikakve osobene znake.

Moramo priznati da nijedan od ovih izveštaja ne valja.

Pre svega: ni na jednu nogu opisani nije hramao, i nije bio ni oniži ni ogroman, već je jednostavno bio – visok. Što se tiče zuba, s leve strane je imao platinske, a s desne – zlatne krunice. Bio je u skupom sivom odelu, i stranim cipelama boje odela. Sivi bere je nakrivio na uvo, pod miškom je nosio štap sa crnom drškom u obliku pudličine glave. Naizgled je imao oko četrdeset i nešto godina. Usta su mu bila nekako iskrivljena. Bio je glatko izbrijan. Crnomanjast. Desno mu je oko bilo crno, levo iz nekih razloga zeleno. Obrve crne, ali jedna viša od druge. Jednom rečju – stranac.

Prošavši pored klupe na kojoj su sedeli urednik i pesnik, stranac ih je pogledao ispod oka, zaustavio se i iznenada seo na susednu klupu, udaljenu jedno dva koraka od prijatelja.

„Nemac…“, pomislio je Berlioz.

„Englez…“, pomislio je Bezdomni, „pazi samo, nije mu vrućina u rukavicama!“

A stranac je bacio pogled na visoke zgrade koje su u vidu kvadrata opkoljavale ribnjak, pri čemu je bilo jasno da ovo mesto vidi prvi put, i da ga je ono zainteresovalo.

Pogled je zaustavio na gornjim spratovima, koji su bleštavo odražavali u staklu izlomljeno sunce što je zauvek napuštalo Mihaila Aleksandroviča, zatim ga je spustio niže, gde su stakla već počela da tamne u predvečerju, pokroviteljski se nečemu osmehnuo, zažmirio, ruke stavio na dršku štapa, a bradu oslonio na ruke.

– Ti si, Ivane – govorio je Berlioz – veoma dobro i satirično prikazao, na primer, rođenje Isusa, sina božjeg, ali suština je u tome što se pre Isusa rodio čitav niz sinova božjih, kao što je, recimo, frigijski Atis, ukratko, nijedan od njih nikada nije ni bio rođen i nikada nije ni postojao, pa je tako i sa Isusom, te je zato neophodno da ti, umesto rođenja i, recimo, dolaska mudraca, prikažeš besmislene priče o tom rođenju… A iz tvoje priče proizlazi da se on odista i rodio!…

Ovde je Bezdomni pokušao da prekine štucavicu koja ga je mučila i zaustavio je disanje, zbog toga je štucnuo još jače i teže, i u istom trenutku Berlioz je prestao da govori, jer je stranac iznenada ustao i uputio se prema piscima.

Ovi su ga začuđeno pogledali.

– Oprostite, molim vas – progovorio je pridošlica sa stranim akcentom, ali ne kvareći reči – što, iako se ne poznajemo, dopuštam sebi… ali predmet vašeg učenog razgovora je toliko zanimljiv da…

Tada je učtivo skinuo bere, i prijateljima nije preostalo ništa drugo do da ustanu i poklone se.

„Ne, pre će biti da je Francuz…“, pomislio je Berlioz.

„Poljak?…“, pomisli Bezdomni.

Moramo dodati da je pesniku stranac od prvih reči bio odvratan, Berliozu se gotovo dopao, to jest, ne da se dopao, već… kako da kažemo… da ga je zainteresovao, šta li.

– Mogu li da sednem? – učtivo je ušetao stranac i prijatelji su se hteli – ne hteli, razmakli, a stranac se vešto smestio između njih i odmah zapodeo rastvor.

– Ako sam dobro čuo, vi ste izvoleli reći da Isus nije ni postojao? – upitao je stranac, okrećući prema Berliozu svoje levo, zeleno oko.

– Da, dobro ste čuli – učtivo je odgovorio Berlioz – upravo sam to i govorio.

– Ah, što je to zanimljivo! – uzviknuo je stranac.

„Šta on, dođavola, hoće?“, pomislio je Bezdomni i namrgodio se.

– A vi ste odobravali svom sagovorniku? – upitao je neznanac, okrenuvši se nadesno, prema Bezdomnom.

– Stoprocentno! – potvrdio je ovaj, pošto je voleo da se izražava kitnjasto i figurativno.

– Prekrasno! – uzviknuo je nezvani sagovornik i zbog nečega je, krišom se osvrnuvši i prigušivši svoj dubok glas, rekao: – Izvinite što sam nametljiv, ali mi se učinilo da vi, između svega

ostalog, ne verujete u Boga? – Oči su mu se pričinile uplašene, i dodao je: – Kunem vam se, nikome to neću reći!

– Da, mi ne verujemo u Boga – osmehnuvši se malo strahu stranog turiste odgovorio je Berlioz – ali o tome može da se govori sasvim slobodno.

Stranac se zavalio na naslon klupe i upitao, gotovo potciknuvši od radoznalosti:

– Vi ste ateisti?

– Da, mi smo – ateisti – odgovorio je osmehnuvši se Berlioz, a Bezdomni je pomislio, ražestivši se: „Šta se zalepio, inozemni gusan!"

– Oh, kakve li divote! – uzviknu čudnovati stranac i poče da vrti glavom, posmatrajući čas jednog, čas drugog književnika.

– U našoj zemlji ateizmu se niko ne čudi – diplomatski učtivo reče Berlioz. – Većina našeg stanovništva je svesno i već poodavno prestala da veruje u bajke o Bogu.

Tada stranac učini nešto neočekivano: ustao je i stegao zaprepašćenom uredniku ruku, izgovorivši pri tome sledeće reči:

– Dopustite da vam se od sveg srca zahvalim!

– Na čemu mu se to zahvaljujete? – počeo je da trepće Bezdomni.

– Na veoma značajnom podatku, koji mi je, kao putniku, veoma zanimljiv – digavši značajno prst, objasni inostrani čudak.

Važan podatak je, po svemu sudeći, doista ostavio na putnika snažan utisak, jer je preplašeno bacio pogled na kuće, kao da se bojao da će u svakom prozoru ugledati po jednog ateistu.

„Ne, nije on Englez", pomislio je Berlioz, a Bezdomni je pomislio: „Gde li se samo izveštio da tako govori ruski, to mene zanima!", i ponovo se natuštio.

– Dopustite mi da vas onda upitam – posle uzrujanog oklevanja, progovorio je ponovo strani gost – šta će onda biti sa dokazima božjeg postojanja, kojih, kao što je poznato, ima tačno pet?

– Avaj – odgovorio je sažaljivo Berlioz. – Nijedan od tih dokaza ništa ne vredi, i čovečanstvo ih je odavno bacilo u arhiv.

Jer morate priznati da u oblasti razuma ne može postojati nikakav dokaz o postojanju Boga.

– Bravo! – uzviknu stranac. – Bravo! U potpunosti ste ponovili misao nespokojnog starca Emanuela o ovom pitanju. Ali, evo nezgode: on je do kraja oborio svih pet dokaza, a onda je, kao da se sam sebi ruga, stvorio sopstveni šesti dokaz.

– Ni Kantov dokaz – diskretno se osmehnuvši, odvratio je obrazovani urednik – nije ubedljiv. I nije Šiler bez razloga rekao da Kantova razmišljanja o ovome mogu da zadovolje samo robove, a Štraus se jednostavno tom dokazu smejao.

Berlioz je ovo govorio, a u sebi mislio: „Ko li je ovaj, na kraju krajeva? I otkud tako dobro govori ruski?“

– Tog bi Kanta, pa još za takve dokaze, trebalo baciti u Solovke na jedno tri godine! – iznenada je izvalio Ivan Nikolajevič.

– Ivane! – prošaputao je zbunjeno Berlioz.

Ali predlog da se Kant strpa u Solovke ne samo da nije zbunio stranca već bi se pre moglo reći da ga je oduševio.

– Tačno, tačno – uzviknuo je, a levo mu je zeleno oko, okrenuto Berliozu, sevnulo. – Tamo mu i jeste mesto! Jer, rekoh mu tada, za doručkom: „Vi ste to, profesore, izvinite, nešto neumesno smislili. To možda i jeste pametno, ali je mnogo nerazumljivo. Smejaće vam se.“

Berlioz je iskolačio oči. „Za doručkom… Kantu?!… Šta li on to melje?“, pomislio je.

– Ali – nastavio je stranac, ne uzbuđujući se zbog Berliozovog zaprepašćenja i obraćajući se pesniku – u Solovke ga ne možemo strpati zato što on već više od sto godina boravi u mestima mnogo udaljenijim no što su Solovke, i odande ga nikako ne možemo izvući, verujte mi to!

– Šteta, odista! – odgovori inadžija-pesnik.

– Delim vaše mišljenje – potvrdio je neznanac, sevnuvši okom, i nastavio: – ali mene uznemirava nešto drugo: ako već Boga nema, onda se valja upitati ko to upravlja životom ljudskim i uopšte čitavim poretkom na Zemlji?

– Čovek sam upravlja – pohita ljutito da odgovori Bezdomni na ovo, mora se priznati, ne baš sasvim jasno pitanje.

– Izvinite – blago odgovori neznanac – da bi se upravljalo, treba ipak imati tačan plan za izvestan, koliko-toliko pristojan period vremena. Dopustite mi da vas upitam kako čovek može da upravlja, ako je ne samo lišen mogućnosti da napravi neki plan, makar i za tako smešno kratak rok od, recimo, jedno hiljadu godina, već ne može zajamčiti da će dočekati i sutrašnji dan? I odista – tu se neznanac okrenuo Berliozu – zamislite da, na primer, počnete da upravljate, da odlučujete i o drugima i o sebi, i uopšte, taman se unesete u posao, kad najednom dobijete… hm, hm… sarkom pluća… – Tu se stranac slatko osmehnuo, kao da mu je misao o sarkomu pluća pričinila zadovoljstvo – da, sarkom – žmirkajući kao mačak, ponovio je ovu zvučnu reč – i eto, sa vašim upravljanjem je gotovo! Ničija vas sudbina, osim vaše sopstvene, više ne zanima. Rođaci počinju da vas lažu, a vi, osećajući da nešto nije u redu, jurite učenim lekarima, pa šarlatanima, a možda i gatarama. I jedno i drugo, ali treće – potpuno je besmisleno, to i sami shvatate. I sve se to završava tragično: onaj koji je do nedavno smatrao da upravlja nečim, najednom se obreo nepokretan u drvenom kovčegu, i oni oko njega, shvatajući da od njega više nema nikakve vajde, spaljuju ga u peći. A dešava se i gore: čovek se upravo spremio da krene u Kislovodsk – tu je stranac zažmirivši pogledao Berlioza – tričarija na prvi pogled, ali ni to ne može da učini, jer će se iz nepoznatih razloga iznenada okliznuti i pasti pod tramvaj! Nećete mi valjda reći da je sam sobom tako upravljao? Nije li ispravnije pomisliti da je to s njim učinio neko drugi? – i tu se stranac nekako čudnovato zasmejao.

Berlioz je veoma pažljivo slušao neprijatnu priču o sarkomu i tramvaju, i nekakve su ga nemirne misli počele da muče. „Nije on stranac! Nije“, mislio je, „to je neki vrlo čudan tip… ali, dopustite, ko li je on?“

– Vama se, kao što vidim, puši? – iznenada se neznanac obratio Bezdomnom. – Koje cigarete pušite?

– Da ih nemate možda više vrsta? – mračno je upitao pesnik, koji više nije imao nijedne cigarete u džepu.

– Koje pušite? – ponovio je neznanac.

– Pa, „našu marku" – jetko odgovori Bezdomni.

Neznanac je odmah izvadio iz džepa tabakeru i ponudio Bezdomnog:

– „Naša marka."

I urednika i pesnika nije začudilo toliko što se u tabakeri nalazila baš „naša marka", koliko ih je začudila sama tabakera. Bila je ogromna, od žeženog zlata, a na njenom poklopcu je, kada se otvorila, blesnuo plavom i beličastom vatrom brilijantski trougao.

Ovde su pisci pomislili sasvim različite stvari: Berlioz – „Ne, ipak je stranac!", a Bezdomni – „Đavo neka ga nosi! A?"

Pesnik i vlasnik tabakere su pripalili, a nepušač Berlioz se zahvalio.

„Treba mu ovako odgovoriti", odlučio je Berlioz, „da, čovek je smrtan, to niko ne spori. Ali stvar je u tome što…"

Međutim, nije uspeo da izgovori ove reči, jer je progovorio stranac:

– Da, čovek je smrtan, ali to je još najmanje zlo. Ne valja što je on ponekad iznenada smrtan, u tome je vic! I što uopšte nije u stanju da kaže šta će raditi večeras.

„Glupavo postavljanje pitanja…", pomislio je Berlioz i usprotivio se:

– E, to je već preuveličavanje. Kako ću provesti današnje veče, to znam manje-više tačno. Samo se po sebi razume, ukoliko mi na Bronoj ne padne nekakva cigla na glavu…

– Cigla tek onako – značajno ga je prekinuo neznanac – nikada i nikome ne pada na glavu. Naročito vama, uveravam vas, ona ni u kom slučaju ne preti. Umrećete drugačijom smrću.

– Da možda ne znate i kakvom? – sa sasvim prirodnom ironijom upitao je Berlioz, upuštajući se u priličnu besmislen razgovor – hoćete li mi reći?

– Drage volje – odgovorio je neznanac. Odmerio je Berlioza pogledom kao da se spremao da mu šije odelo, promrmljao kroz zube nešto kao: „Jedan, dva… Merkur u drugoj kući… Mesec je izašao… Šest – nesreća… veče – sedam…", i glasno i razdragano izjavio: – Odrubiće vam glavu!

Bezdomni se strašno i srdito izbečio na bezobzirnog neznanca, a Berlioz je upitao, izveštačeno se osmehnuvši:

– A ko to? Neprijatelji? Intervencionisti?

– Ne – odgovorio je sagovornik. – Ruska žena, komsomolka.

– Hm… – promrmljao je Berlioz, ljutit zbog neznančeve šale. – Izvinite, ali to je gotovo nemoguće.

– Izvinite i vi mene – odgovorio je stranac – ali to je tačno. Da, hteo sam da vas pitam šta ćete raditi večeras, ako to nije tajna?

– Tajne nikakve nema. Prvo ću otići kući, u Sadovu, a posle toga ću u deset uveče u MASSOLIT-u predsedavati nekoj sednici….

– Ne, to nikako ne može biti – odlučno je odgovorio stranac.

– A zašto?

– Zato – odgovorio je stranac i žmirkajući pogledao u nebo, po kome su, predosećajući večernje osveženje, bešumno kružile crne ptice – što je Anuška već kupila zejtin, i ne samo da ga je kupila već ga je i prolila. Tako da sednice neće biti.

U tom trenutku je pod lipama, sasvim razumljivo, zavladala tišina.

– Oprostite – posle pauze je prvi progovorio Berlioz, posmatrajući stranca koji je govorio koješta – kakve veze sa ovim ima zejtin… i koja je to Anuška?

– Evo kakve veze sa svim tim ima zejtin – najednom je progovorio Bezdomni, očigledno odlučivši da nezvanom sagovorniku objavi rat. – Da niste vi, građanine, imali prilike da boravite u duševnoj bolnici?

– Ivane… – tiho je uzviknuo Mihail Aleksandrovič.

Ali stranac se uopšte nije uvredio, i razdragano se nasmejao.

– Jesam, jesam, i to koliko puta – uzviknuo je smejući se, ali ne skidajući nenasmejani pogled sa pesnika – gde sve ja nisam bio! Jedino mi je žao što nisam našao vremena i zamolio profesora da mi objasni šta je to šizofrenija. Tako da ćete to lično od njega saznati, Ivane Nikolajeviču!

– Odakle znate kako se zovem?

– Ali molim vas, Ivane Nikolajeviču, ko vas da ne poznaje? – stranac je izvukao iz džepa jučerašnji broj *Literaturne gazete* i Ivan Nikolajevič je ugledao na prvoj strani svoju sliku, a pod njom svoje sopstvene stihove. Ali ono što ga je još koliko juče radovalo kao dokaz slave i popularnosti, ovoga puta ga nije obradovalo.

– Izvinite – rekao je i lice mu se smračilo – biste li pričekali koji trenutak? Hteo bih drugu da kažem nekoliko reči.

– O, sa zadovoljstvom! – uzviknuo je neznanac. – Ovde pod lipama je tako divno, a ja se, uzgred budi rečeno, nikuda i ne žurim.

– Znaš šta, Mišo – počeo je da šapuće pesnik, odvukavši Berlioza u stranu – nije on nikakav strani turista, već špijun. To je – ruski emigrant koji je uspeo da se uvuče ovamo. Zatraži mu isprave, inače će pobeći.

– Misliš? – uznemireno je upitao Berlioz, a u sebi je pomislio: „U pravu je!“

– Veruj mi – šištao mu je u uvo pesnik – on se pravi da je glup, kako bi od nas izvukao nešto. Vidiš i sam kako govori ruski – pesnik je govorio i sumnjičavo pogledao prema klupi, da neznanac ne umakne – hajde da ga uhvatimo, inače će pobeći…

I pesnik je povukao Berlioza za ruku prema klupi.

Neznanac nije sedeo, već je stajao kraj nje, držeći u rukama nekakvu knjižicu u tamnosivom povezu, debeo koverat od finog papira i vizitkartu.

– Izvinite što sam, zanet žustrim razgovorom, zaboravio da vam se predstavim. Evo moje vizitkarte, pasoša i poziva da doputujem u Moskvu konsultacije radi – ozbiljno je rekao neznanac, posmatrajući oba pisca prodornim pogledom.

Ovi su se zbunili. „Đavo, sve je čuo…“, pomislio je Berlioz i učtivim pokretom ruke pokazao da su isprave nepotrebne. I dok ih je stranac gurao u ruke uredniku, pesniku je pošlo za rukom da pročita na vizitkarti reč „profesor“ odštampanu stranim slovima, kao i početno slovo prezimena – udvojeno „V“.

– Drago mi je – u međuvremenu je promrmljao zbunjeno urednik i stranac je vratio isprave u džep.

Tako su odnosi bili ponovo uspostavljeni, i sva trojica su ponovo sela na klupu.

– Pozvani ste ovamo kao savetnik, profesore? – upitao je Berlioz.

– Da, kao savetnik.

– Vi ste Nemac? – upitao je Bezdomni.

– Ja?… – ponovio je pitanje profesor i najednom se zamislio. – Da, po svoj prilici sam Nemac – rekao je.

– Odlično govorite ruski – primetio je Bezdomni.

– O, ja sam uopšte poliglota, i govorim veliki broj jezika – odgovorio je profesor.

– A šta vam je struka? – upitao je Berlioz.

– Stručnjak sam za crnu magiju.

„Eto ti ga sad…“, sinulo je u glavi Mihaila Aleksandroviča.

– A vas su… kao stručnjaka za ta pitanja pozvali k nama? – upitao je ovaj zamuckujući.

– Da, upravo tako – potvrdio je profesor i objasnio: – Ovde su u državnoj biblioteci pronađeni originalni rukopisi crnoga maga Žerbera iz Orilaka, iz desetog stoleća. Očekuje se od mene da ih pregledam. Ja sam jedini stručnjak na svetu.

– A-a! Vi ste istoričar? – sa olakšanjem i poštovanjem upitao je Berlioz.

– Da, ja sam istoričar – potvrdio je naučnik i iznebuha dodao: – Večeras će se kod Patrijaršijskog ribnjaka dogoditi zanimljive stvari!

I urednik i pesnik su se ponovo vrlo začudili, a profesor ih je prstom pozvao k sebi i, kada su mu se priklonili, prošaptao:

– Imajte na umu da je Isus postojao.

– Vidite li, profesore – usiljeno se osmehnuvši, odgovorio je Berlioz – mi poštujemo vaše veliko znanje, ali što se toga tiče, pridržavamo se drugog gledišta.

– Nikakva gledišta tu nisu ni potrebna – odgovorio je čudnovati profesor – jednostavno je postojao, i ništa više.

– Ali potreban je nekakav dokaz… – počeo je Berlioz.

– Nikakvi dokazi nisu potrebni – odgovorio je profesor i počeo da govori tiho, i pritom se njegov akcenat iz nekih razloga izgubio: – Sve je jednostavno: u belom plaštu…

Poglavlje 2
PONTIJE PILAT

U belom plaštu s postavom boje krvi, šepavim konjaničkim korakom, u rano jutro dana četrnaestog prolećnog meseca nisana, pod stubove peristila između dva krila palate Iroda Velikoga izašao je prokurator Judeje Pontije Pilat.

Prokurator je najviše na svetu mrzeo miris ružinog ulja, i sada je sve predskazivalo rđav dan, jer je taj miris počeo da proganja prokuratora od rane zore. Prokuratoru se činilo da ružin miris ispuštaju čempresi i palme u vrtu, da se sa mirisom kože i oružane pratnje meša i taj prokleti miris ruža. Iz pozadine palate, gde se smestila prva kohorta Dvanaeste Munjevite legije, koja je stigla u Jerušalaim zajedno sa prokuratorom, dopirao je dim među stubove preko gornje terase vrta, i s gorkim dimom, koji je svedočio o tome da su kuvari u kenturijama počeli da pripremaju ručak, mešao se taj isti otužan miris ruža. O bogovi, bogovi, zašto me kažnjavate?…

„Da, nema sumnje, to je ona, ponovo ona, nesavladiva, užasna bolest hemikranija, od koje boli pola glave. Od nje leka nema, spasa nema. Pokušaću da ne mičem glavom."

Na podu od mozaika kraj fontane bila je već pripremljena fotelja, i prokurator je, ne pogledavši nikog, seo u nju i pružio ruku u stranu.

Sekretar je s poštovanjem stavio u tu ruku komad pergamenta. Ne mogavši da se uzdrži od bolne grimase, prokurator je kosimice, letimično pogledao napisano, vratio pergament sekretaru i s mukom izustio:

– Okrivljeni je iz Galileje? Da li ste predmet već slali tetrarhu?

– Jesmo, prokuratore – odgovorio je sekretar.

– A on?

– Odbio je da odluči o predmetu, i smrtnu presudu Sinedriona uputio je vama da je potvrdite – objavio je sekretar.

Prokurator je zgrčio obraz i tiho rekao:

– Dovedite optuženog.

I smesta su dva legionara dovela sa vrtne terase na balkon pod stubove i postavila pred prokuratorovu fotelju čoveka od oko dvadeset i sedam godina. Ovaj čovek je bio u starom i pocepanom plavom hitonu. Glava mu je bila pokrivena belim povezom s remenom oko čela, a ruke vezane za leđima. Čovek je imao pod levim okom veliku modricu, a u uglu usana – oderotinu na kojoj se zapekla krv. Privedeni je s nemirnom radoznalošću posmatrao prokuratora.

Ovaj je ćutao, a onda je tiho upitao aramejskim jezikom:

– Znači, podbunjivao si narod da razruši jerušalaimski hram?

Prokurator je pri tome sedeo kao da je od kamena i samo su mu se usne jedva micale dok je izgovarao reči. Prokurator je bio kao od kamena zato što se bojao da pokrene glavu koja ga je pakleno bolela.

Čovek uvezanih ruku malo se nagnuo napred i počeo da govori:

– Dobri čoveče! Veruj mi…

Ali ga je prokurator, i nadalje se ne pokrećući i ne podižući glas, odmah prekinuo:

– Ti to mene nazivaš dobrim čovekom? Varaš se. U Jerušalaimu se o meni pogovara da sam svirepo čudovište, i to je potpuno tačno – i isto tako monotono je dodao: – Kenturiona Pacolovca ovamo.

Svima se učinilo da se na balkonu smrknulo kada se kenturion Mark, po nadimku Pacolovac, koji je komandovao posebnom kenturijom, pojavio pred prokuratorom.

Pacolovac je bio za glavu viši od najvišeg vojnika u legiji i toliko širok u ramenima da je potpuno zaklonio sunce.

Prokurator se obratio kenturionu na latinskom:

– Krivac me naziva „dobrim čovekom". Izvedite ga za trenutak i objasnite mu kako treba razgovarati sa mnom. Ali – nemojte ga osakatiti.

I svi su, osim nepomičnog prokuratora, ispratili pogledom Marka Pacolovca, koji je uhapšeniku mahnuo rukom pokazujući mu da pođe za njim.

Pacolovca su uopšte, ma gde da se pojavi, svi pratili pogledima zbog njegovog rasta, a oni koji bi ga videli prvi put i zbog toga što je lice kenturionovo bilo unakaženo: germanski buzdovan mu je nekad bio slomio nos.

Zatrupkale su teške Markove čizme po mozaiku, vezani je krenuo za njim nečujno, potpuna tišina je zavladala u kolonadi, i čulo se kako guguću golubovi na vrtnoj terasi kraj balkona i kako voda peva svoju nerazumljivu prijatnu pesmu u fontani.

Prokurator je zaželeo da ustane, da stavi slepoočnicu pod mlaz vode i tako da zamre. Ali znao je da mu ni to neće pomoći.

Pošto je izveo uhapšenika iz kolonade u vrt, Pacolovac je izvukao kandžiju iz ruke legionara koji je stajao kraj podnožja bronzane statue i, lako zamahnuvši rukom, udario uhapšenika po ramenima. Kenturionov pokret bio je nemaran i lak, ali vezani čovek se odmah srušio na zemlju kao da su mu podsekli noge, izgubio je dah, lice mu je pobledelo, oči postale bezizražajne. Mark je levom rukom lako, kao praznu vreću, podigao uvis čoveka, postavio ga na noge i progovorio unjkavo, loše izgovarajući aramejske reči:

– Rimskom prokuratoru da se obraćaš sa – hegemone. Druge reči da ne izustiš. Da stojiš mirno. Da li si me shvatio ili da te udarim?

Uhapšenik se zateturao, ali se savladao, boja mu se vratila u lice, povratio je dah i odgovorio promuklo:

– Shvatio sam te. Ne tuci me.

Minut docnije ponovo je stajao pred prokuratorom.

Začuo se potmuo, bolesnički glas.

– Ime?

– Moje? – brzo je odgovorio uhapšenik, izražavajući celim svojim bićem spremnost da odgovara razumno, da ponovo ne bi izazvao gnev.

Prokurator je tiho rekao:

– Moje ime mi je poznato. Ne pravi se gluplji no što jesi. Tvoje.

– Ješua – brzo je odgovorio uhapšenik.

– Imaš li nadimak?

– Hanocri.

– Odakle si rodom?

– Iz grada Gamale – odgovorio je uhapšenik, glavom pokazujući da se tamo, negde daleko, desno od njega, na severu, nalazi grad Gamala.

– Čiji si?

– Ne znam tačno – brzo je odgovorio zatvorenik. – Ne sećam se svojih roditelja. Pričali su mi da mi je otac bio Sirijac…

– Gde stalno boraviš?

– Nemam stalnog boravišta – postiđeno je odgovorio uhapšenik. – Putujem iz grada u grad.

– To se može reći mnogo kraće, jednom rečju – skitnica – rekao je prokurator i upitao: – Imaš li rođaka?

– Nemam nikoga. Sâm sam na svetu.

– Jesi li pismen?

– Jesam.

– Znaš li još koji jezik osim aramejskog?

– Znam. Grčki.

Otečeni kapak se podigao, oko prekriveno izmaglicom patnje pogledalo je uhapšenika. Drugo oko je ostalo zatvoreno.

Pilat je progovorio grčki:

– Znači, spremao si se da razrušiš zgradu hrama i pozivao si narod na to?

Tu je uhapšenik ponovo živnuo, iz očiju mu je nestao strah, i on je počeo da govori grčki:

– Ja, dob… – uto mu se u očima pojavio užas, jer mu se umalo nije omakla ista greška – ja se, hegemone, nikada u životu nisam spremao da razrušim zgradu hrama, i nikoga nisam nagovarao na tako nerazuman čin.

Čuđenje se pojavilo na licu sekretara, koji je povijen nad niskim stočićem zapisivao iskaze. Podigao je glavu, ali se odmah ponovo sagnuo nad pergament.

– Mnoštvo raznih ljudi dolazi u ovaj grad o prazniku. Među njima su magovi, astrolozi, vidovnjaci i ubice – monotono je govorio – a ima i lažljivaca. Ti si, na primer, lažljivac. Zapisano je jasno: podgovarao si da se razruši hram. Tako svedoče ljudi.

– Ti dobri ljudi – počeo je uhapšenik i, brzo dodavši: – hegemone – nastavio – ništa nisu naučili i sve su pobrkali šta sam govorio. Počinjem da se bojim da će ova zbrka poduže potrajati. I sve zbog toga što on netačno beleži.

Zavladala je tišina. Sada su oba bolesna oka posmatrala uhapšenika.

– Ponavljam ti, ali poslednji put: ne pravi se lud, razbojniče – rekao je Pilat meko i monotono – o tebi nije zabeleženo mnogo, ali dovoljno da budeš obešen.

– Ne, ne, hegemone – sav napet u želji da bude uverljiv, govorio je uhapšenik – hoda, hoda jedan sa kozjim pergamentom i neprestano beleži. Ali jednom sam zavirio u taj pergament i užasnuo se. Baš ništa od onoga što je tamo zapisano ja nisam kazao. Molio sam ga: spali, tako ti boga, taj svoj pergament!… Ali on mi ga je istrgao iz ruku i pobegao.

– Ko to? – gadljivo je upitao Pilat i dotakao slepoočnicu rukom.

– Levi Matej – spremno je objasnio uhapšenik. – On je bio carinik i prvi put sam se s njim sreo na putu u Vitfagi, tamo

gde se nalazi smokvinjak, i porazgovarao sam s njim. Isprva se prema meni ponašao neprijateljski, pa me je čak i vređao, to jest mislio je da me vređa nazivajući me psom – tu se uhapšenik osmehnuo: – Ja ne vidim ništa loše u toj životinji da bih se vređao zbog te reči…

Sekretar je prestao da beleži i krišom je začuđeno pogledao, ali ne uhapšenika, već prokuratora.

– … ali pošto me je izvesno vreme slušao, postao je mekši – nastavio je Ješua – na kraju je pobacao novac na put i rekao da će poći sa mnom…

Pilat se osmehnuo samo jednim krajem usana, iskezio žute zube i rekao, okrenuvši se celim telom prema sekretaru:

– O, grade Jerušalaime! Šta sve nećeš čuti u njemu! Carinik je, čujete li, pobacao novac na put!

Ne znajući šta na to da odgovori, sekretar je našao za shodno da ponovi osmeh Pilatov.

– Rekao je da mu je novac postao mrzak od toga trena – objasnio je Ješua čudnovate postupke Levija Mateja i dodao: – i od tada je postao moj stalni pratilac.

Još uvek se kezeći, prokurator je pogledao uhapšenika, pa sunce koje se istrajno dizalo nad konjskim statuama hipodroma što se nalazio daleko dole desno, i najednom je u nekakvoj mučnoj patnji pomislio kako bi bilo najjednostavnije oterati sa balkona ovog čudnovatog razbojnika, izgovorivši samo dve reči: „Obesite ga!“ Oterati i pratnju, otići iz kolonade u palatu, narediti da se soba zamrači, izvaliti se na postelju, zatražiti hladne vode, žalostivim glasom pozvati psa Bangu i požaliti mu se na hemikraniju. I pomisao na otrov je iznenada sablažnjivo proletela kroz bolesnu glavu prokuratorovu.

Posmatrao je mutnim očima uhapšenika i izvesno vreme ćutao, s mukom se prisećajući zašto na jutarnjem nemilosrdnom jerušalaimskom suncu stoji pred njime uhapšenik lica unakažena batinama, i kakva će još nepotrebna pitanja morati da mu postavlja.

– Levi Matej? – promuklim glasom je upitao bolesnik i zatvorio oči.

– Da, Levi Matej – dopro je do njega visok glas koji ga je mučio.

– A šta si to ipak govorio gomili na pijaci o hramu?

Glas onoga koji je odgovarao kao da je parao Pilatu slepoočnicu bio je neizrecivo mučan, i taj glas je govorio:

– Ja sam, hegemone, govorio o tome da će se srušiti hram stare vere i da će se podići novi hram istine. Rekao sam tako da bi bilo jasnije.

– Zašto si, skitnice, na pijaci podbadao narod pričajući mu o istini o kojoj ni pojma nemaš? Šta je to istina?

Pri tome je prokurator pomislio: „O, bogovi moji! Pitam ga nešto što je na sudu nepotrebno… um me više ne služi…“ I ponovo mu se prividela čaša sa tamnom tečnošću. „Otrova mi dajte, otrova!“

I ponovo je začuo glas:

– Istina je, pre svega, da tebe boli glava, i to te boli tako jako da malodušno pomišljaš čak i na smrt. Ti ne samo da nemaš snage da govoriš sa mnom, tebi je teško i da me gledaš. I sada sam ja i nehotice tvoj dželat, što mi teško pada. Ti nisi u stanju čak ni da misliš na nešto, i maštaš samo o tome da ti dođe tvoj pas, prema svemu sudeći, jedino biće za koje si vezan. Ali muke tvoje će uskoro prestati, glavobolja će proći.

Sekretar je izbečio oči na uhapšenika i nije dovršio reč koju je počeo da piše.

Pilat je podigao patnički pogled na uhapšenika i video da se sunce već prilično diglo iznad hipodroma, da se zrak sunca probio u kolonadu i da se primiče izlizanim sandalama Ješue i da se ovaj uklanja od sunca.

Tada je prokurator ustao iz fotelje, stegao glavu rukama i na njegovom obrijanom žućkastom licu pokazao se užas. Ali on se odmah savladao snagom volje i ponovo se spustio u fotelju.

Uhapšenik je u međuvremenu nastavljao da govori, ali sekretar više ništa nije beležio, već se trudio, izduživši vrat kao gusan, da ne propusti ni jednu jedinu reč.